

TAUTINIŲ MAŽUMŲ IR IŠEIVIJOS DEPARTAMENTAS PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

*Gerbiamasis Mensaidai BAIRAŠEVSKI,
Nuoširdžiai sveikinu Jus garbingo jubiliejaus -
80-ųjų gimimo metinių proga.*

Jūsų nuoširdus darbas įkuriant Lietuvos totorių kultūros draugiją ir ilgametis pirmininkavimas joje tapo svariu įnašu į Lietuvos totorių kultūrinį gyvenimą. Savo siekais ir darbais Lietuvos radijuje, Lietuvos totorių kultūros bendrijoje Jūs prisidėjote prie tradicijų, papročių puoselėjimo, tautinės tapatybės išsaugojimo.

Linkiu Jums neblėstančios energijos, stiprios sveikatos ir ilgų gyvenimo metų!

Antanas PETRAUSKAS

*Tautinių mažumų ir išeivijos departamento
Generalinis direktorius*

Vilnius, 2004 m. sausio 18 d.

PALYDINT SENUOSIUS - SUTINKANT NAUJUOSIUS

(Atkelta iš 1-o psl.)

Dar prieš porą metų mums pavyko įsigyti intensyvaus kurso Totorių kalbos vadovėlius, kuriuos dabar gavo visi moksleiviai. Be to, mes nusipirkome naują televizorių su video, magnetofoną. Pamokų metu mokytoja Galija chanum naudoja diskus ir kasetes gimtosios kalbos ir etnokultūros mokymui. Gaila, kad kai kurie mūsų veikėjai pesimistiškai galvoja apie Lietuvos totorių gimtosios kalbos mokymąsi. Mano manymu, kalbėti, kad tu esi totorius, nežinant gimtosios kalbos, istorijos bei etnokultūros nėra pagrindo. Šiuo metu mes turime visas sąlygas išmoksi mūsų protėvių kalbą bei kitas kalbas, reikalingas Europos Sąjungoje.

Gaila, kad iki šiol neišspręstas sekmadieninių mokyklų mokytojų atlyginimo klausimas. Tikiu, kad Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas artimiausiu metu išspręs šį klausimą teigiamai. Tautinių bendrijų taryba planuoja ateityje sekmadieninių mokyklų mokytojų kvalifikacijos kėlimą.

2003 m. lapkričio mėnesį Departamentas organizavo sekmadieninių mokyklų festivalį, kuriame dalyvavo Vilniaus ir Keturiasdešimt totorių kaimo mokyklų moksleiviai. Mūsų moksleiviams buvo sunku gimtąją kalbą deklamuoti eilėraščių, dainuoti, sekti pasakas.

Dabar norėčiau papasakoti apie vykusį Nemėžyje kultūros renginį, kuri organizavo bendrijos pirmininkė p. Aiša Iljasevič. Jame dalyvavo ne tik Vilniaus krašto totoriai, bet ir kitų regionų atstovai. Šioje vakaronėje grojant muzikai, kurią atliko Romualdo Ratkevičiaus iš Švenčionių grupė, buvo pasveikinta Felicija Ščiuckaja su 60-ties metų jubiliejumi.

Praeitų metų gruodžio 25 d. Nemėžiaus ir Vilniaus bendruomenių nariai pasveikino p. Eleną Milkamanavičienę su 70-ties metų jubiliejumi. Kaip mes žinom, jos žentas yra mums gerai žinomas Rustem Kurmač, kuris keletą metų dirbo Turkijos ambasados Lietuvoje religinių reikalų patarėju. Šiuo metu jis gyvena su šeima Turkijos sostinėje Ankaroje.

Labai malonu, kad vakaronėse dalyvauja daug jaunimo. Mūsų vaikinams ir merginoms tai - galimybė susipažinti, susidraugauti, sukurti tautinę šeimą. Tai yra vienintelė galimybė išvengti mišrių santuokų ir asimiliacijos. Gyvenant Lietuvoje 600 metų, visų mūsų didžiausiu rūpesčiu buvo, yra ir bus Lietuvos totorių garbingo vardo išsaugojimas.

Straipsnio pabaigoje norėčiau pasveikinti visus mūsų tautiečius su Naujaisiais metais, palinkėti sveikatos, laimės, geriausios kloties gyvenime, sėkmės moksle ir darbe!

UŽ KOKIĄ LIETUVĄ KOVOJO LAISVĖS GYNĖJAI?

Galimas SITDYKOVAS

Sausio 13 d. 13-ta karta Lietuvos Respublikos Seime vyko iškilmingas posėdis Laisvės gynėjų dienos proga. Akivaizdu, kad toks dviejų velnio tuzinų sutapimas turėjo lemtingą vaidmenį. Pirmą kartą Lietuvos nepriklausomybės istorijoje sausio 13-osios aukos buvo minimos salėje, kurioje jautėsi didžiulė politinė įtampa. Kalbant šalies vadovui Rolandui Paksui, dešiniųjų ir liberalcentristų frakcijų atstovai ir keletas vadovaujančių koalicijų narių paliko posėdžių salę. Šiuo gestu jie norėjo parodyti savo prieštaravimą prezidentui, bet parodė savo žemą kultūros lygį ir nepagarbą žuvusių aukų atminimui.

Prezidentas Rolandas Paksas su žmona Laima Seime.

Savo kalboje prezidentas paminėjo visus žuvusius 1991 metų sausio 13-tą už Lietuvos nepriklausomybę, ir pirmą buvo paminėta Loretos Asanavičiūtės pavardė, kurios tėvas buvo Lietuvos totorius, o jos dėdė Adomas Asanavičius - Vilniaus miesto totorių bendruomenės pirmininkas ir kuris dalyvavo šiame posėdyje. Prezidentas R. Paksas pareiškė savo nuomonę apie vykstančią šiuo metu šalyje politinę krizę. Jis atsiprašė visų žuvusiųjų giminių ir sausio 13-osios įvykių dalyvių, esančių salėje, už dabartinį Lietuvos politikų elgesį. Šiame posėdyje kalbėjo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo akto signatarai, Seimo nariai, 1991 m. sausio įvykių dalyviai. Algirdas Saudargas - pirmas užsienio reikalų ministras - pasakė, kad demokratija dar ne viskas, reikia atgaivinti pasitikėjimą.

Po posėdžio pabendrauvome su atskirais politikais, pakalbėjome apie dabartinę šalies padėtį. Valentinas Mazuronis - Liberaldemokratų partijos lyderis - įsitikinęs, kad teisingumas prezidento R. Pakso pusėje. Krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius patikino: kariuomenė visada gins valstybės interesus.

Retorinis klausimas: argi už tokią Lietuvą, kurią mes turime dabar, kovojo laisvės gynėjai?

Iš kairės: A. Asanavičius, Krašto apsaugos ministras L. Linkevičius, viceministras J. Gečas, G. Sitdykovas.

ZAKETAS

Galimas SITDYKOVAS

Žinoma, kad Islamas laikosi ant penkių stulpų.

Pirmas - pripažinimas tai, kad nėra Dievo išskyrus Alachą, o Muchamedas yra Jo pasiuntinys.

Antras - namazo atlikimas penkis kartus per dieną.

Trečias - pasninkavimas Ramadano mėnesį.

Ketvirtas - zaketo mokėjimas.

Penktas - chadžo į Meką atlikimas, jeigu yra galimybė.

Šių metų sausio 10 d. Lietuvos totorių Vilniaus kultūros centre įvyko pagyvenusių žmonių susirinkimas. Vilniaus miesto totorių bendruomenės pirmininkas Adomas Asanavičius pareiškė susirinkusiems: aš norėčiau paaiškinti jums vieno iš Islamo stulpų - zaketo - prasmę.

Savo kalbos pradžioje pirmininkas papasakojo apie Vilniaus totorių bendruomenės padėtį. Žinoma, yra problemų: trūksta lėšų patalpų išlaikymui, centrą aplanko mažai žmonių ir t.t. Nežiūrint į tai, padaryta daug darbų. Kultūros centre veikia vaikų sekmadieninė mokykla. Jis pareiškė norą, kad ateitų ir suaugusieji. Maldų kambaryje padarytas remontas. Internete išleidome medžiagą apie Lietuvos totorius-musulmonus. Ši medžiaga išleista kompaktiniame diske lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Tame diske pateikta taip pat informacija apie penkias pasaulines religijas.

Toliau jis pažymėjo: dabar turim sąlygas atgaivinti gimtąją totorių kalbą. Totorių kalbos pagrindus gali išmokti visi norintys. Tada nebus gėda prisipažinti apie savo tautybę. Jis teigė, kad asmeniškai pažįsta žmonių, kurie pakeitė tautybę. O tarp kitko, mūsų tauta turi kuo didžiuotis. Tarp Lietuvos totorių nėra nusikaltėlių, o pagal išsilavinimo lygį procentiškai pirmauja tarp kitų tautų.

A. Asanavičiaus nuomone, didžiausia problema - Vilniaus mečetės statyba. Anksčiau skirtas Antakalnyje sklypas buvo atimtas, o naują - dabar sunku gauti. Sostinėje žemės kainos labai išaugo. Vilniaus merijos biurokratai neskuba spręsti šį klausimą. Mečetė buvo sunaikinta Lietuvos Mokslo Akademijos iniciatyva, ir mes turime teisę reikalauti mečetės atstatymo. Mes radome rėmėją, norintį mums padėti. Jau yra mečetės projektas. Dabar žemės sklypo klausimą apsunkina politinis skandalas.

Savo kalbos pabaigoje A. Asanavičius paskelbė: turiu jums padalinti zaketą, kurį mūsų bendruomenei padovanojo Turkijos verslininkas p. Mitchat bei. Jis skyrė šiuos pinigus socialiai remtiniams žmonėms. Ir A. Asanavičius padalino kiekvienam esančiam salėje po 50 litų. Pinigai buvo dalinami dar kitą dieną. Viso - gavo paramą apie 80 žmonių.

Be pinigų susirinkusieji galėjo pasirinkti dar sau tinkamą megtinį iš labdaros.

A. Asanavičius paaiškino, jog zaketas arabų kalboje reiškia

- apsivalymas, išmalda vargšams. Viskas, ką turi žmogus, priklauso Dievui. Pradinė žodžio zaketas reikšmė - apsivalymas. Zaketo išmokėjimas reiškia duoti tam tikrą procentą nuo kokio nors turto, pelno vargstantiems žmonėms. Mūsų turtas apsisvalo duodant nors ir mažą dalį kitiems. Tai galima palyginti su medžiu, kuriam nupjauna šakas, kad medis galėtų augti ir atsinaujinti. Gavus zaketą, bendruomenei draudžiama jį naudoti ne pagal paskirtį, pavyzdžiui, statybai, remontui. Jį būtina išdalinti vargšams.

Šiame susirinkime dalyvavo ir pasisakė Turkijos ambasados Lietuvoje patarėjas religijos klausimais, imamas Kemal Šahin. Jis pasakė, jog atvyko į Lietuvą prieš trejus metus. Greitai baigsis jo kadencija. Jo tikslas buvo - išmokyti vietinius vaikus ir suaugusius Islamo. K. Šahin moko vaikus atlikti religines apeigas, skaityti Šv. Koraną, laikytis musulmoniškos etikos, gerbti savo tėvus. Imamas akcentavo dėmesį į tai, jog musulmonai skiriasi nuo krikščionių: krikščionys degina žvakutes, ant kapų deda vainikus, o pas mus tokių papročių nėra. Musulmonams reikia žinoti ir laikytis savo religijos reikalavimų.

Kemal Šahin iš Šv. Korano perskaitė surą "Jasin". Šios suros skaitymas atneša sveikatą ir gerovę pačiam skaitančiam, o taip pat tiems, kam ji skirta. Jeigu ji skaitoma mirusiajam, tai lyg jis ir atgimsta. Sura "Jasin" baigiasi žodžiais: "Garbė tam, kuris turi valdžią viskam, ir pas Jį jūs busite sugrąžinti".

Žmonės klausė, ar turiu laikraščio "Lietuvių totoriai" paskutinį numerį? Specialiai šiam susirinkimui aš atvežiau mūsų laikraštį ir išdalinau jį visiems norintiems.

Susirinkime dalyvavo Mustafa Gembickis, kuris mokosi Ufoje Islamo institute. Neseniai jis grįžo iš žiemos sesijos ir papasakojo, jog šis institutas bus reorganizuotas į universitetą. M. Gembickis - vienas iš nedaugelio pagyvenusių žmonių, mokančių skaityti Šv. Koraną.

Susirinkimo pabaigoje A. Asanavičius pareiškė: "Norėtuši palinkėti, kad vyresni žmonės dažniau ateitų į Vilniaus kultūros centrą mokytis, bendrauti kartu su savo vaikais ir anūkais.

Mečetės Vidžiuose istorija ir jos reikšmė

Doc., dr. Galina MIŠKINIENĖ

Su islamo atsiradimu VII a. Arabijos pusiasalyje glaudžiai susijusi mečečių istorija. Pagal musulmonų teisę maldą galima atlikti ir po atviru dangumi, namuose, kelyje (išskyrus nešvarias vietas, tokias kaip pirtys, savartynai ir t.t.). Kaip skelbia vienas iš chadisių: „Visa žemė yra islamo mečetė“. Nežiūrint į tai, mečetei islamo istorijoje skiriamas svarbus vaidmuo ir didelis dėmesys.

Arabams patinka miestelėnų gyvenimas, jie ima aktyviai užstatyti apgyvendinamas teritorijas, sekdami geriausiais Bizantijos ir Persijos architektūriniais pavyzdžiais. Tarp kitų pastatų atsiranda daug pilių ir mečečių. Taip VII a. pabaigoje Jeruzalėje pastatytos dvi didelės mečetės: Qubbat as-Sahra (Kupolas ant uolos) ir Mesšid al-Agsa (Tolimoji mečetė). Spėjama, kad jos buvo pastatytos Bizantijos meistrų. 705 m. Damasko statoma didelė Omejadų mečetė su mozaika panašia į bizantišką. Tuo pačiu laiku Sirijoje, Egipte, bekuriant miestą, padedamas pirmas akmuo ir mečetės statyboms. Besiplečiant miestui, mečetės ima atsirasti ne tik miesto centre, bet ir jo mikrorajonuose.

Architektūrinių pavyzdžių mečetėms statyti tampa pranašo Muchamedo namai Mekoje, o vėliau ir Medinoje. Nedideli pastatai, kvadrato formos pamaldų salė, dengta stogu, ir erdvus kiemas – tai ir buvo pirmosios mečetės. Mečetės skirstomos pagal tris pagrindinius architektūrinius tipus:

1. klasikinis, su dengta maldų sale ir erdviu kiemu;
2. Vidurinės Azijos, su aukštais portalais;
3. osmanų-bizantiečių, su kupolais.

Pagal savo paskirtį mečetės imta dalinti į pagrindines (katedralines) ir nedidelės mečetės, tame tarpe maldos namus, kurie kartais turėdavo ir kitą paskirtį, jas naudodavo kaip vaistines, mokyklas, mauzoliejus. Pagrindinės dar kitaip vadinamos penktadieninėmis, kuriose susirinkdavo visa musulmonų parapija, kad galėtų atlikti penktadieninę maldą. Iš čia dar vienas jos pavadinimas - masdžid džami, mečetė surenkanti visus musulmonus. Architektūrinę mečečių istoriją galime atsekti iš daugybės mokslinių darbų. Mūsų nuomone, įdomus yra albumas, skirtas turkų menui. Rinkinys sudarytas, panaudojant kongreso „Seventh International Congress of Turkish Art“, vykusio 1983 m. Varšuvoje, medžiagą.

Mečečių architektūriniai tipai, bendri ir skirtingi jų bruožai įdomiai buvo pri-

statyti p. Ugur Belgero pranešime, perskaitytame 2002 m. liepos 1 d. „Arkos“ galerijoje. Paskaitą organizavo ir pravedė Turkijos ambasada Lietuvoje.

Neatskiriamos mečečių dalys yra minbaras, nuo kurio imamai skelbia šventines ir penktadienes chutbas, o taip pat michrabas, nurodantis kiblą, tai yra pusę, į kurią meldžiasi musulmonai.

Mečečių apipavidalinimas buvo itin kuklus, ant sienų galėjo kabėti muchirai su užrašytais ajatais iš Korano, papuoštos mozaika, ant grindų gulėjo kilimai arba milas, paaukoti parapijiečių mečetei.

Įdomi yra mečečių atsiradimo istorija LDK teritorijoje. Ji glaudžiai susijusi su Lietuvos totorių istoriniais likimais. Mečetės atsiranda iškart po pirmos atsikėlimo į šią teritoriją bangos, tikėtina XV a. pradžioje. Bet šaltiniai, galintys tai patvirtinti, datuojami vienu amžiumi vėliau (Lasosna 1539 m.). Apie mečetes Trakuose, Vilniuje, Keturiasdešimt Totorių kaime, Prudžianuose, Naugarduke, Gardine, Daubutiškėse, Pleševičiuose, Ostroge, Čechryne rašė anonimino veikalo „Risale...“ (1558 m.) autorius. Keletas mečečių minima ir P. Čiževskio traktate „Alfurkanas...“ (1616 m.). Kitais šaltiniais, patvirtinančiais mečečių buvimą šioje teritorijoje, laikomi XVII a. 20-ų metų turkų istoriko Ibragimo Pečevi raštai ir bažnytinė dokumentacija. Besiremiant jais, manoma, kad XVII a. LDK žemėse būta apie 20 musulmoniškų šventyklų. XVII-XIX a. karų, teritorijos padalijimo ir Lietuvos totorių migracijų pasekmėje, besikeičiant jų apgyvendinimo vietoms, išnyksta vienos ir atsiranda naujos mečetės.

1914 m. buvo 25 mečetės (be Volynės ir Podolės žemių, nėra duomenų), 5 iš jų buvo sugriautos per pirmą pasaulinį karą. Mečečių istorija apžvelgta A. Voronovičiaus, S. Kričinskio darbuose. S. Kričinskis sudarė mečečių sąrašą iki 1800 metų. Šis sąrašas nebuvo nei kritiškai įvertintas nei peržiūrėtas iki naujų darbų atsiradimo XX a. 90-aisiais metais [Bairauskaitė 1996; Grygajtis 1987; Mezcety i cementarze Tatarów polskolitewskich 1999; Tyszkiewicz 1989; Lakotka 1994].

Lietuvos totoriai mečečių statybai naudojo medį. Tik XX a. antroje pusėje imta statyti ir akmeninius pastatus (mečetės Minske ir Kaune). Galima išskirti keturis architektūrinius mečečių tipus pagal formą ir stogų struktūrą:

1. kvadratinis arba stačiakampis pastatas su dvišlaičiu stogu – Trakų, Lukiškių iki 1866 m., Keturiasdešimt

Totorių k. mečetės;

2. stačiakampis pastatas su keturšlaičiu stogu ir ilgesniu viršumi – Lovčicų, Osmolovo mečetės;
3. šis tipas atsiranda XIX a. su aukštesniu minaretu, esančiu frontalinėje pastato dalyje. Keturšlaitis stogas su ketera – Miro, Klecko, Liachovičių, Vidžių mečetės;
4. pastatas su dvišlaičiu arba trišlaičiu stogu ir nedideliu minaretu ant viršaus. Pagal formą panašus į bažnyčias – Lukiškių po 1867 m., Raižių, Uzdos, Nekrašiūnų mečetės.

Paminėsime dar keletą Lietuvos totorių mečetėms būdingų bruožų. Visų pirma, maldos salė dalijama į dvi dalis, viena skirta moterims, kita – vyrams. Patalpa galėjo būti padalinta arba skersai arba išilgai. Įdomu, kad skersinis padalijimas būdingas mečetėms, esančioms Baltarusijos teritorijoje, o išilginis mečetėms Lietuvoje. Antras ypatumas - tai du įėjimai į mečetę, atitinkamai į moterų ir vyrų puses. Trečia, mečetėje esama suolų seniems žmonėms melstis (tiems, kurie negalėjo atlikti namazo ant grindų).

Pirmai ir trečiai ypatybei atitinkamą galime rasti pas Kazanės totorius. Šalia mečečių būta ir kapinių (mizarų).

Kiekvienos mečetės istorija yra ypatinga. Mečetės Vidžiuose atsiradimą XIX a. sieja su lenkų kariuomenės sugrįžimu iš Prancūzijos 1815 m. 1819 m. Vidžiuose formuojasi parapija, o mečetę pradeda statyti 1860-ais metais. Pagal savo architektūrinį tipą ji yra panaši į Lukiškių po 1867 m. ir Nekrašiūnų mečetes. Ji turi dvišlaitį stogą su minaretu, kurį puošia pusbūgnis, viduje - maldos salė, skersai dalijama į vyrų ir moterų puses. Vyrų pusėje yra minbaras ir michrabas. Mečetė Vidžiuose XIX a. 80-ais metais tapo parapijos centru, jungiančiu apie 600 musulmonų. Mečetė gauna „katedralinės mečetės“ statusą ir yra vienintelė Novoaleksandrovo, Švenčionių ir Dvino apskrityse. Ji sudegė pirmo pasaulinio karo metu. Po 1918 m. atsiranda Len-

kijos sudėtyje. Nuo 1927 m. miestelyje gyvena 94 totoriai, o 1937 m. visą parapiją sudaro 750 žmonių. 1927 m. atidaromi maldos namai, o 1930-1934m. sudegusios mečetės vietoje statoma nauja mečetė. Mečetės iškilmingas atidarymas įvyko 1934 m. birželio 15 d. Projekto autorius yra nežinomas. Vidžiuose ir Švenčionyse yra mizarų. Po 1944 m. Vidžiai įeina į Tarybinės Baltarusijos sudėtį, tuo tarpu pagrindinė dalis parapijiečių gyvena Švenčionyse (Lietuvos Respublika). Pokario metais mečetė sugriauinama. Žinomi ir Vidžių mečetės imamai, tai buvo: Aziul Beganskij (1819 m.), Aleksandr Poltoržickij (1846 m.), Jakub Jakubovskij (1857-1904 m.), Chasen Iljasevič (1910-1915 m.), Ali Rizvanovič (1925-1933), Jakub Muchlia (1933-1938 m.).

Vidžių mečetė įdomi tuo, kad jungė trijų apskričių musulmonus. Nedidelės totorių grupės gyveno ir tebegyvena ne tik Švenčionyse bei Ignalinoje, bet ir nedideliuose miesteliuose (Dūkštas, Turmantas, Pabradė, Švenčionėliai) ir kaimuose (Rasčiūnai, Milkūnai), o taip pat vienkiamiuose. Tai Aleksandrovičių, Beganskių, Bazarevičių, Jakubovskių, Gembickių, Muchlių, Radkevičių, Smolskių ir kitų totorių šeimos. Viena iš kompaktinių totorių apgyvendinimo vietų Ignalinoje buvo Totorių skersgatvis (vėliau Komjaunimo), o po 1992 m. gražintas senas pavadinimas. Iš 10-ies esančių skersgatvyje namų 6-iuose gyvena totorių šeimos. Šiuo metu tik 4-iuose namuose gyvena totoriai.

Kaip jau minėjau, visų trijų apskričių totoriai atlikti religines apeigas (vestuvės, vardo suteikimas mažam vaikui, šventinė arba penktadieninė malda) vykdavo į Vidžių mečetę. Savo gimines laidojo Vidžių, Švenčionių bei Milkunų mizaruose. Po to, kai mečetė buvo sugriauta religinėms apeigoms atlikti pradėta kviesti imamus į namus. Visų musulmonų bendru suėjimu tampa ir taip vadinami „suvažiavimai“ arba „musulmonų festos“. „Suvažiavimai“ vyko vasaros metu, pradedant nuo mirusiųjų paminėjimo Vidžių mizare gegužės 31 d., ir apėję ratą, rugpjūčio pabaigoje baigdavosi Švenčionių mizare. Šiomis dienomis totoriai turėjo galimybę ne tik pasimelsti prie savo giminių kapų, bet ir glaudžiau pabendrauti vienas su kitu. Tokie suėjimai turėjo ir didelę socialinę reikšmę. Po maldų ir sadogos išdalijimo, totoriai susirinkdavo namuose arba klubuose, kur galėjo aptarti einamus reikalus, pabendrauti, supažindinti jaunimą ir tuo pačiu padėti pamatą kuriant naujas totoriškas šeimas. Tokiu būdu bendruomenė buvo saugoma nuo asimiliacijos iš vidaus

Vidžių mečetės istorija rado savo tęsinį „suvažiavimuose“, kurie išsaugojo parapiją trijų senųjų apskričių ribose.

Kas mes - kultūros požiūriu?

Romualdas MAKAVECKAS

(Pabaiga, pradžia - 8(70), 9(71) numeriuose.)

3 Reziūme

Čia paliečiau, mano manymu, tik pagrindines kultūros problemas. Visų jų negalima aptarti trumpame straipsnyje. Aišku, jog klausimas reikalauja daug gilesnių studijų ir tik tuomet galima gauti naudingas mūsų bendruomenei išvadas. Reikalinga ir daugelio jūsų nuomonė visais čia liečiamais klausimais, kad svaičiojant neatitrukti nuo realybės. Teisybė pasiekama tik bendru sutarimu. Šioje vietoje dera paminėti, jog gerokai platesnius ir gilesnius kultūros barus purena mūsiškiai Lenkijoje ir Baltarusijoje. Tame nieko nuostabaus. Ten ir intelektualinės pajėgos gerokai didesnės, o šios valstybės į savo tautines mažumas žiūri palankiau. Pirmiausiai į totorius gerokai palankiau žiūri vietiniai gyventojai - ir lenkai, ir baltarusiai. Jų nacionalinis fonas mums palankesnis. Be to, Lenkijoje žymiai geriau remiami mes.

Kadangi šis straipsnis liečia kultūros problemas - gal jame ir reikia paliesti tą klausimų ratą, kuriuo užimti Lenkijos ir Baltarusijos totoriai. Po II pasaulinio karo Lenkijoje prasidėjo to idirbio, kurį atliko tarpukario Vilniaus totorių švietėjai, atgaivinimas ir tęsimas. Nuo 1964 m. Sokulkoje realizuota reguliarių orientų tradicija. Per tą laiką jų buvo 9. Beveik visų medžiaga atspausdinta laikraščiuose ir žurnaluose. Juose dalyvavo ne tik Lenkijos, bet ir Baltarusijos ir Lietuvos totoriai. Gdanske pradžioje apie 15 metų iš eilės buvo leidžiamas nemažos apimties žurnalas „Życie musulmanskie“. Išėjo 30 jo numerių, o pats jis buvo nemažos apimties - po 3-4 spaudos lankus. Nuo 1990 metų vieną kartą į du metus išeina „Rocznik tatarow polskich“. Tai 300-400 psl. akademinis leidinys, skirtas LDK totorių etninėms ir konfesinėms problemoms. Jame spausdinami visi patys rimčiausi su totoržinyse susiję klausimai. Nagrinėjamos panturkizmo ir panislamizmo nūdienės problemos. Ten pat Gdanske, pradedant nuo 1990 m. prarastos keturios universitetinio lygio mokslinės konferencijos totoržinystės klausimais. Daug knygų, mokslo veikalų apie mūsų totorius spausdina Varšuvos universitetas. Jo konferencijose šių eilučių autoriui teko ne kartą dalyvauti ir pasisakyti. Poz-

nanės universiteto darbuotojai leidžia keturių tomų katalogą, skirtą totorių kultūros paveldui įamžinti. Pirmieji trys tomai skirti totorių ginklams ir ginkluotei, totorių miziarams ir mečetėms ir totorių rankraštiniams knygoms ir miziarams jau išleisti. Šioms knygoms parašyti 5 metus iš eilės universiteto darbuotojai rengė etnografinės ekspedicijas. Trijose iš jų man teko garbė dalyvauti betarpiškai. Surinktos medžiagos apimties pakanka dar kelioms knygoms. O kur dar Wroclavo, Krokuvos, Olštynės ir kitų universitetų darbai. O šalia viso to Lenkijos religinių bendruomenių veikla, leidiniai, priemonės, vaikų vasaros stovyklų darbas. Tai toli gražu ne pilna Lenkijos totorių veiklos charakteristika. Aišku, visa tai gali vykti tik esant didelei valdžios paramai.

Dar paskutinė mintis apie situaciją pas Baltarusijos totorius. Totorių diaspora ten labai didelė ir siekia apie 6 tūkstančius narių. Ji labai pajėgi pagal išsilavinimą. Joje yra profesionalūs muzikai, rašytojai, dailininkai. Joje daug mokslininkų - chemikų, fizikų, ekonomistų, istorikų. Jiems daug padeda Minsko Pedagoginis ir Kultūros Universitetai. Per pastaruosius 10 metų ten įvyko 9 mokslinės konferencijos, po kiekvienos jų išleidžiama jų medžiaga. Per 10 metų išleistos 3 knygos nagrinėjančios totorių istoriją, kultūrą, jos mečečių istoriją. Materialinė jų bendruomenių situacija blogesnė nei pas Lenkijos totorius, bet geresnė nei mūsų bendruomenėje. Deja, tenka tai konstatuoti.

Baigdamas aptarti bendras mūsų kultūros problemas, noriu pažymėti, jog tai neapprėpiamas okeanas, kuriame sukaupti ir mūsų darbiniai igūdžiai, ir psichologiniai mūsų dvasios niuansai, žmonių santykiai su gamta. Kultūros problemų neapimsi žvilgsniu, nepersakysi žodžiais, jas reikia jausti. Kultūroje slypi tautos potencialas, jos dvasinės stiprybės paslaptis. Mūsų turtas - tai mūsų kultūra, ne kokia tai nuosavybė, o kultūra. Nieko nėra brangiau už kultūrą ir šiame gyvenime nėra kitos prasmės, kaip tik savo tautos kultūros vystymas. Kultūra tai neišsenkantis jėgos ir įkvėpimo šaltinis. Kol kultūra vystosi - gyva ir tauta.

MENSAIDAS BAIRAŠEVSKIS, RADIJAS IR AŠ arba AŠTUONIASDEŠIMT – TAI TIK PRADŽIA

Ismailas JAKUBOVSKIS

VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto magistrantas

Tikriausiai, kiekvieno suaugusio žmogaus gyvenimą galima būtų pavadinti „Jo gyvenimo istorija“. Ši istorija paprastai prasideda iškart kai mes gimstame (nuo pat pirmųjų dienų tėvai rūpinasi mumis: stengiasi „duoti azaną“; atsiradus technikai mus fotografuoja, filmuoja, įrašo mūsų pirmuosius žodžius į garso juostą...) ir tęsiasi per visą savo grandinę. Vienų žmonių gyvenimas prabėga audringai, kitų - teka savo ramia linkme, neužkliudamas beveik nė vieno kito likimo. Mūsų atvejis šia prasme ypatingas. Drįsčiau teigti, kad žmogus, apie kurį ruošiuosi kalbėti, per savo gyvenimą nedavė ramybės daugeliui žmonių. Ir ne veltui! Dabar, po tiek padarytų darbų jį Lietuvos totoriai prisimins ilgą ilgą laiką, o apie Lietuvos visuomenę, Lietuvos valstybę, aš net nekalbu: jos turėtų būti dėkingos jam dar daugiau, nes jis ne tik visą savo gyvenimą puoselėjo Lietuvos įvaizdį, bet ir rūpinosi visapusiška jos kultūra, gynė ją prieš priešiška nusiteikusių opoziciją. O Lietuva tokia ir yra: ji apdovanojo jį aukščiausiais valstybės ordinais. Tikiuosi, kad jis įeis ne tik į Lietuvos totorių istoriją, bet bus paminėtas ir bendrosios Lietuvos istorijos, kaip vienas iš aktyviausių Lietuvos totorių, kovojusių už Lietuvos nepriklausomybę.

Aš taip kalbu ne šiaip sau. 2004 metų sausio 18 dieną šiam nuostabiam žmogui sukako aštuoniasdešimt metų. Tiesa, skaičius nemažas, bet tai, kad aš pasakiau „prisimins“, visai nereiškia, kad ponas Mensaidas jau nėra aktyvus ir jį galima „nurašyti“. Kaip tik, atvirkščiai! Iki šių dienų mėgsta važinėti po įvairias vietas, įrašinėdamas interviu su įžymiais žmonėmis, kaip ir anksčiau vasarą mėgsta žuvauti bei uogauti, o bendraudamas niekada nepraranda jumoro jausmo. Taigi, iki šiol jam gali pavydėti kiekvienas protingas žmogus, norintis savo gyvenime daug suspėti ir padaryti, nesvarbu, kokio amžiaus jis būtų.

Mensaidas Bairraševskis – tai iš tikrųjų didžiulė asmenybė: būtent jis buvo vienas pirmųjų (kaip jis sako „aksakalų“), kurie pradėjo atgimimo pamatus ne tik Lietuvos totorių, bet ir visos nepriklausomos Lietuvos – kartu su Sąjūdžiu jis kovojo už Lietuvos nepriklausomybę, būtent jo dėka Vilniuje Vivilskio gatvėje Lietuvos totorių bendruomenė gavo sa-

Mensaidas Bairraševskis ir straipsnio autorius Ismailas Jakubovskis.

vo pirmąsias patalpas, būtent jis sugalvojo, sukūrė ir daugelį metų vedė ir redagavo „Laidą totoriams“ per Lietuvos nacionalinį radiją. Ne kiekviena tauta gali pasigirti tokiais žmonėmis, juolab iš tų, kurios neturi savo valstybingumo ir laiko savo tėvyne tą, dėl kurios kovojo ir kurią gynė, o pastaroji laiko šios tautos žmones savo broliais ir seserimis. Taigi ar galima nemylėti šios šalies, šios žemės? Taip, mano manymu, myli ją ir šio straipsnio „herojus“. Ši meilė savo tėvynei, mano galva, duoda įvairių naujų daigų – naujų kilnių idėjų, skirtų Lietuvos totorių kultūrai vystyti ir puoselėti. Ar Jūs, pavyzdžiui, bandėte suskaičiuoti, kiek jis parašė straipsnių apie Lietuvos totorių kultūrą? Galiu palinkėti tik sėkmės skaičiuojant, nes iš tikrųjų jų yra daug ir pačiuose įvairiausiuose leidiniuose. O kiek žmonių jis padėjo kažką parašyti ar ką nors panašaus pobūdžio padaryti!

Su šiuo žmogumi likimas suvedė mane, kai aš buvau dar mažas, kažkur devynerių metų. Prisimenu, kaip kartą važiauvau su savo močiute į jos tėviškę Ivje. Kartu su mumis važiavo kažkoks nuolat kažką tai galvojantis senelis. Jis atrodė man savo amžiui neįprastai madingai ir stilingai apsirengęs, labai kultūringas, kartais mėgstantis pajuokauti ir kažką tai slaptą darantis (tada man dar buvo sunku suprasti, kad jis galvojo apie savo būsimus susitikimus su pašnekovais:

su kuo jam reikia susitikti, ko jų klausti). Per tą laiką, kol mes važiavome, aš su juo susipažinau ir, kai pamačiau jį ten vietoje, jis jau man atrodė kaip savas žmogus, kurį aš seniai pažįstu. Jis mane tada pradėjo vadinti „savo draugu“. Aš jaučiausi truputį nejaukiai, nes iki šiol nebuvau turėjęs tokių senų draugų.

Paskui keletą metų iš eilės gyvenimas retai duodavo man galimybę jį matyti: jis turėjo savo reikalų, o aš savo: kartais, laiku prisiminęs, jog turėtų būti „Laida totoriams“, nepraleisdavau progos jos pasiklaudyti, kai 1991-aisiais mano promočiutė Aiša šventė savo devyniasdešimtmečio jubiliejų, jis ėmė iš jos interviu. Per tą laiką aš daug domėjausi totorių, ypatingai Lietuvos totorių, visapusiškais kultūros reiškiniais: mano močiutė visada stengdavosi pasiimti mane su savim – taip, būdamas dar labai jaunas, aš jau dalyvavau daugelyje renginių: kultūros vakarėliuose, parodose, pobūviuose, suvažiavimuose, atidarymuose (pavyzdžiui, aš dalyvavau Kaučo mečetės atidarymo ceremonijoje); ilgą laiką aš lankydavau Lietuvos totorių bendruomenės patalpose (Vivilskio g. 3) vykusias Korano skaitymo, totorių, turkų kalbų pamokas, kurias iš pradžių vedė mano močiutė, vėliau ją pakeitė įvairūs mokytojai iš Turkijos ir arabų šalių; po to mokiausi dar, ir dar, ir dar...

Kažkur nuo 1998-ųjų metų jis pradėjo dažniau lankytis ir svečiuotis mūsų na-

muose, buvo ir tapo dar geresnis visos mūsų šeimos draugas, taip mes vėl pradėjome su juo dažniau matytis, aš vėl prie jo pripratau. 2000-ųjų metų pabaigoje jis man pasiūlė padėti jam ruošti „Laidą totoriams“. Tiesa sakant, man tai buvo didelė staigmena, ir nors buvo sunkus studijų universitete metas, visgi ryžausi – nusprendžiau išbandyti gyvenimo siūlomą likimą ir savo jėgas. Taip, nuo 2001 metų aš po truputį pradėjau vesti šias laidas. Kaip visada, iš pradžių buvo tik eteris, paskui prisidėjo įforminimas, montažas, likusi techninė pusė ir galiausiai sunkiausia – kūrybinė pusė, reikalaujanti daug žinių, patirties, ištvermės, vikrumo ir gudrybių. Jam viso šito tikrai netrūko. Radijuje visi apie jį kalbėjo tik geriausius žodžius: kad jis labai sąžiningas, darbštus, atsakingas. Jis visur turėjo daug draugų, reikiamu momentu visada jį suprantančių ir jam tinkamai padedančių. Kadangi jis buvo puikus savo srities – žurnalistikos – specialistas, jis lengvai pritaipdavo prie bet kurios valdžios. Visų savo gudrybių jis stengėsi išmokyti mane, kad kai jis visiškai užleis vietą, aš būčiau visiškai pasirengęs būsiamam darbui (pasistengčiau net iš jo perimti pomėgį prieš laiką ateiti į reikiamą vietą). Tikiuosi, kad aš jo nenuvyliau. Jam galėčiau tik labai padėkoti už tai, kad suteikė man tokią galimybę. Bedirbdamas radijuje supratau, kad šis darbas yra mano – tai yra tai, ko man trūko, be ko man sunku būtų vystytis, žengti dar vieną žingsnį į priekį ir tobulėti taip, kaip tai yra dabar.

Kaip jau sakiau, ačiū Dievui, fiziškai jis dar pakankamai stiprus. Gaila tik, kad, kaip daugeliui šio amžiaus žmonių jam blogėja regėjimas. Dėl to dažnai paskutiniu laiku reikėdavo vaikščioti su juo kartu. Tikriausiai, pasakysite, kad nuobodu. O gi ne, visai ne! Žinotumėt Jūs, kiek jis visko atsimena! Turbūt Jūs tiek negalėtumėt išlaikyti savo galvoje, kiek išlaiko jo. Supratęs tai, aš pradėjau jį prašyti, kad jis būtinai užrašytų visa tai popieriuje, kad vėliau kas nors iš jo artimųjų ar gerai pažįstamų žmonių galėtų tai atspausdinti ir kartu pristatyti visiems, kam rūpi Lietuvos totorių gyvenimo subtilybės, bet jis kol kas atsisakė šitos pagundos, pasakęs, jog tai padarysiąs vėliau. Aš mintyse sau pagalvojau: „Hm...Vadinasi, jis dar turi daug jėgų ir ruošiasi mūsų tautai daug ką padaryti“. „Nuostabu!“ – pagalvojau aš – „Vadinasi, mes dar daug ką pasieksime!“ Tokiu atveju aš tik galėčiau palinkėti jam šviesios atminties, laimės ir sveikatos, įgyvendinant savo idėjas ir kartu mano pasiūlytą. Be to, aš neapsirikau jo rimtais

kėtinimais: pernai gruodžio 31 dieną jis vedė. Šia proga 2003 metų gruodžio 31 dieną sukako vieneri metai, kai ponas Mensaidas ir ponija Ramzija kartu. Norėčiau šia proga pasveikinti jų nuostabią porą ir palinkėti neblėstančio entuziazmo, vidinės šviesos, supratimo ir ramybės jų tolesniame gyvenime! Kalbant socialiniu, gyvenimo atžvilgiu, dabar bent aš ir visi jo artimieji ramūs, kad jis niekur nenukris, nieko neužklius, su juo bus jo mylima moteris.

Kalbant apie jau anksčiau minėtą mūsų draugystę ir darbą kartu, reikėtų pasakyti, jog iš tikrųjų, per paskutiniuosius metus mes su juo tapome jau ir, mano manymu, labai gerais draugais. Maža to, per šį laiką jis man tapo vos ne kaip dar vienas mano senelis (nes paskutinis mano senelis mirė dar 1994 metais), su kuriuo aš galėjau pasidalinti ne tik mintimis apie darbą, bet ir vidiniais išgyvenimais. Todėl aš jaučiu jam pagarbą ne tik kaip žmogui, bet kaip tikrajam draugui.

Jis pats jaučiasi esąs jaunas ne tik širdyje, jis lieka jaunas net iš išorės: mėgsta nešioti tokius drabužius, kokius nešioja daugelis jaunų žmonių, ir Jūs nepatikėsite – jie jam tinka! Jis vedė nemažai jaunesnę už save moterį ir atrodo, jog jie labai tinka vienas kitam. Kartą, svečiuodamas pas jį, nusprendžiau pasikapstyti jo knygoje, norėdamas išsirinkti sau įdomią. Jūs manimi vėl nepatikėsite: toje lentynoje, kur gulėjo jam ne tiek įdomios knygos, aš neradau sau nė vienos įdomios, o ten, kur buvo jam reikalingos, visos buvo reikalingos ir man! Taigi, net jo skonis nepaseno, jis eina kartu su laiku! Vienintelės mažosios smulkmenos, kurios išduoda jo amžių, tai jo raukšlėtas veidas, plika, kažkada kupina seniai žilų, dabar vos matomų plaukų, galvą, truputį praradęs savo blizgesį balsas... O taip – jis energingas, ryžtingai nusiteikęs kovoti ir toliau už Lietuvos totorių kultūros atgimimą, žmogus, ir amžius jam – ne kliūtis! Reiškia, galima kalbėti, kad aštuoniasdešimt – tai tik pradžia. Todėl norėčiau jam visa širdimi palinkėti:

Duok Dieve Jums gyventi dar ilgai ilgai,

**Ir protas te neduoda pailsėt
Nei Jums, nei kam Jus supančiam
kitam,**

**O duoda laisvę tik skaityt, rašyt,
kalbėt!**

**Telydi Jus visur, šviesa, tiesa,
Te meile švyti Jūs visa širdis,
Te būkit Jūs laimingas taip, kaip
kažkada**

Atrodė tai tik kaip slapta mintis!

Po šimto metų

Žemės gyventojų religinės sudėties kitimo dinamika nuo 1900 iki 2000 metų (milijonais žmonių)

Mūsų planetoje gyveno:

1900 m. - 1.630 mln. žm.

2000 m. - 6.044 mln. žm.

Jų tarpe:

1. krikščionys

1900 m. - 558 mln. žm.

2000 m. - 1.995 mln. žm.

iš jų:

Romos katalikai

1900 m. - 270 mln. žm.

2000 m. - 1.046 mln. žm.

pravoslavai

1900 m. - 109,6 mln. žm.

2000 m. - 151,5 mln. žm.

2. musulmonai

1900 m. - 216 mln. žm.

2000 m. - 1.180 mln. žm. *)

iš jų:

sunitai

1900 m. - 198 mln. žm.

2000 m. - 993 mln. žm.

šiitai

1900 m. - 18 mln. žm.

2000 m. - 187 mln. žm.

3. induistai (hindi)

1900 m. - 223 mln. žm.

2000 m. - 888 mln. žm.

4. budistai

1900 m. - 127 mln. žm.

2000 m. - 354 mln. žm.

5. judėjai

1900 m. - 10,6 mln. žm.

2000 m. - 14,3 mln. žm.

6. kiniečių religijos pasekėjai **)

1900 m. - 328 mln. žm.

2000 m. - 233 mln. žm.

7. netikintieji

1900 m. - 5 mln. žm.

2000 m. - 1,208 mln. žm.

Pastabos:

*) Be jų JAV yra 1,65 mln. juoduju musulmonų, kurių tikėjimas žymiai skiriasi nuo kitų musulmonų.

**) kiniečių religija tarpusavyje suderina budizmo, daosizmo ir konfucionizmo elementus. Čia įjungti ir už Kinijos ribų gyvenantys konfucionistai ir daosistai.

Šioje lentelėje pateikti duomenys paimti iš Maskvoje leidžiamo žurnalo „Tatarskij mir“ 2003 nr.19.

Poetas ir visuomenės veikėjas Razilis Valejevas

Adas JAKUBAUSKAS

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos delegacijai lankantis Rygoje Pasaulinio totorių kongreso išvažiuojamajame posėdyje 2003 m. spalio 13 d., susipažinau su vienu iškiliausių šiuolaikinių Tatarstano rašytoju – poetu ir visuomenės veikėju Raziliu Valejevu.

Razilis Valejevas gimė 1947 m. sausio 4 d. Tašlyk kaime, Nižnekamsko rajone Tatarstane. Šeimoje augo aštuoni vaikai. Kaip vyriausiajam namuose jam teko atlikti visus vyriškus darbus: arti, šienauti, kulti... Dar besimokydamas pradinėje mokykloje jis pradėjo rašyti eilėraščius, apsakymus. Pirmuosius savo kūrinius Razilis paskelbė vietiniame rajoniniame laikraštyje.

1965 m. jis įstojo į Kazanės universiteto Žurnalistikos fakultetą. Tuo metu jo eilėraščiai ir prozos kūriniai buvo dažnai skelbiami periodinėje spaudoje ir kolektyvinėse rinktinėse, jis buvo kviečiamas į poezijos vakarus ir disputus. Antrame kurse Razilis paliko gimtąjį universitetą ir įstojo į M.Gorkio Literatūros institutą Maskvoje.

Vienas iš pirmųjų jauno totorių rašytojo kūryba susidomėjo žinomas to meto poetas Levas Ošaninas. Bendraudamas su šiuo dainuojamosios poezijos metru Razilis pats pradeda rašyti dainas. Susipažinęs su žymiausiu Tatarstano dainininku Ilgamu Šakirovu, specialiai jam parašo dainas “Dulkyn” (“Banga”), “Tan žyry” (“Ryto daina”), “Ber almany biške biulek” (“Padalinkim obuolį į penkias dalis”).

Pirmoji Razilio Valejevo poezijos rinktinė “Mėlynosios kriauklės” pasaulį išvysta dar jam studijuojant Maskvoje. Būdamas 21 metų jis parašo pirmąją savo apysaką “Šuns saulė”, kuri aukštai buvo įvertinta kritikų. Bet literatūros valdininkams Kazanėje kūrinyms pasirodė “juodinantys tarybinę tikrovę”. Ši apysaka pasirodė tik prabėgus dvidešimt dvejiems metams nuo parašymo dienos. Dar besimokydamas Maskvoje Razilis Valejevas bando savo jėgas ir dramaturgijoje. Jo

Razilis Valejevas (pirmas iš dešinės) su bendražygiais - totorių rašytojais - Tufanu Minulinu ir Marseliu Galejevu.

parašytas scenarijus televizijos filmui “Žaliaakė taksi” pelnė pirmąją vietą Literatūros instituto skelbtame konkurse.

Baigęs M.Gorkio Literatūros institutą, rašytojas sugrįžta į Kazanę ir įsidarbina žurnale “Jalkyn” iš pradžių literatūriniu darbuotoju, skyriaus vedėju, vėliau – atsakinguoju sekretoriumi. Šiuo gyvenimo laikotarpiu Valejevas žinomas savo kūriniams vaikams. Jis išleido dvi poezijos knygas, paskelbė keletą apsakymų vaikams. Į totorių kalbą išvertė pasaulio tautų pasakas, A.Egziuperi “Mažąjį Princą”, K.Doilio “Baskevilijų šunį”, R.Kiplingo “Mauglį”. Už tekstus dainoms ir apysaką “Norisi gyventi” poetas apdovanojamas Respublikine Musos Džalilio premija.

1984 m. Tatarstano rašytojų suvažiavime Razilis Valejevas buvo išrinktas šios organizacijos pirmininko pavaduotoju. 1986 – 2000 metais jis vadovavo Nacionalinei Tatarstano bibliotekai. Jam būnant šiose pareigose biblioteka tapo tikru mokslo centru, propaguojančiu totorių raštiją, kaip niekad daug sukaupė pasaulinės literatūros knygų.

Nuo 1990 m. iki šių dienų Razilis Vale-

jevas yra Tatarstano parlamento deputatas. 1992 – 1995 metais jis buvo išrinktas pastovios tautinių reikalų ir kultūros komisijos pirmininku, Tatarstano Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nariu. 2000 metais rašytojas buvo išrinktas Tatarstano Valstybės Tarybos mokslo, švietimo, kultūros ir tautinių reikalų komisijos pirmininku, Tatarstano Valstybės Tarybos Prezidiumo nariu.

1997 m. jam suteiktas garbingas Rusijos Humanitarinių Mokslų Akademijos akademiko vardas.

Razilis Valejevas plačiai žinomas už Tatarstano ribų. Paskutiniaisiais metais jis skaitė paskaitas ir pranešimus JAV, Kanoje, Didžiojoje Britanijoje, Turkijoje, Lenkijoje, Kinijoje, Ispanijoje. Jis apdovanotas Tarptautiniu sidabro medaliu “Už nuopelnus išsaugant ir vystant civilizaciją, gyvenimą ir kultūrą Žemėje”. Biografiniai centrai JAV ir Didžiojoje Britanijoje išrinko Razilį Valejevą savo valdybų nariu ir įtraukė jo biografiją į pasaulinį enciklopedinį žinyną “Kas yra kas?”. 1993 m. biografinis institutas Šiaurės Karolijoje (JAV) suteikė Raziliui Valejevui “XX a. Žmogaus” vardą.

Lietuvių totoriai

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos laikraštis

Totorių g. 6, 3000 Kaunas
Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.
SL Nr.238

Vyr. redaktorius: Galimas Sitdykovas ☎ 8-37-760816, E-mail: galsit@delfi.lt

Ats. sekretorius: Adas Jakubauskas ☎ 8-5-2605869, mob.8-682-72328

Redakcinės kolegijos nariai:

R. Makaveckas ☎ 8-37-390641,

M. Milkamanavičienė ☎ 8-315-27929,

J.Ridzvanavičius ☎ 8-37-736802,

E-mail: ridzjona@pit.ktu.lt

R. Jakubauskas ☎ 8-37-716885 mob.

8-674-17710 E-mail: rrj73@kalnieciai.lt,

A. Asanavičius ☎ 8-5-2771821

I. Mažitova ☎ 8-37-725758

Spausdino: KTU spaustuvė, užsakymo Nr.

Tiražas - 500 egz.

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.